

УДК 141.131(Філон)

Богдан Завідняк, канд. філософських наук, доцент кафедри філософії,
Український католицький університет, Україна, м. Львів

Антропо–психологічний вимір алегоризму у Філона Олександрійського

Досліджується концептуальне окреслення Філоном антропологічного виміру алегоризму. Проводиться інтерпретація дискурсу про людину і здійснюється реконструкція філонівського тлумачення етичної тематики. Простежується еволюція цієї тематики згідно з метафізичним ученням у давньогрецькій філософії.

Ключові слова: трансцендентальний, трансцендентний, трансцендент, Єдине, Істина, Благо, контемпліяція, Олександрійська школа, творення.

Богдан Завидняк. Антропо–психологическое измерение аллегоризма у Филона Александрийского

Рассматривается концептуальное осмысление Филоном антропологического измерения аллегоризма. Осуществляется интерпретация дискурса о человеке и производится реконструкция филоновского толкования тематики этики. Прослеживается эволюция этой тематики согласно с метафизическими учениями древнегреческой философии.

Ключевые слова: трансцендентальный, трансцендентный, Единое, Истина, Благо, созерцание, Александрийская школа, творение.

Bogdan Zavidniak. The Anthropological–psychological measuring of the allegoresy in Philo of Alexandria

This research examines Philo's conceptual understanding of the anthropological sphere of allegoresy. The article interprets the discussion about man and reconstructs Philo's interpretation of ethic. It traces the evolution of this theme pursuant to the metaphysical studies of ancient Greeks Philosophy.

Keywords: transcendentality, transcendence, the One, the Truth, the Good, contemplation, Alexandrine School, creation.

Зауважуючи різні підходи до інтерпретації алегоричної екзегези у Філона Олександрійського чимало дослідників погоджуються з її змістовним наповненням і динамізмом. Так, згідно Ж.Даньєлу [5, с.129–142], Р.Радіче і Джовані Реале [7, с.LVII–LVIII] у алегоризмах Філона можна виділити чотири рівні: 1) Космологічний (фізичний) або матеріальний (природничий); 2) Метафізичний або духовний (частково теологічний);

Антропo-психoлoгiчний; 4) Мoрaльний або eтичний (мiстичнo-бoгoслoвський) рiвнi. Пo сутi Дaнeлeлу рoзрiзняє у Фiлoнa тpи рiвнi: aнтропoлoгiчний, кoсмoлoгiчний i мiстичний. Тут спрoбуємo oбгpунтувaти aнтропo-психoлoгiчний вимiр фiлoнiвськoї eкзeгeзи.

У Бiблiї Вiчний Бoг усвiдoмлюєтьсa як вceмoгутнiй, спpавeдливий i пpocлaвлeний, i шaсливoю є лoдиnа, якa ствopєнa i лoбeнa Бoгoм. Вжe вiд свoгo ствopєння щoдeний дoсвiд лoдиnи пpивчaє її дo стpаждaння. Згiднo з oписoм Фiлoнa, чудeснoю є ствopєнa лoдиnа нa Бoжy пoдoбу. Вoнa утвopєнa з чoтиpьoх eлeмєнтiв тaк сaмo, як i Вceсвiт. Лoдиnа пoдoстaткoм вoлoдiє нeoбxiднoю мaтepiєю. Вoнa – нeпocидчoий мeшкaнцeм зeмлi, здaтнa пopинaти i плaвaти хвiлями мopя нa суднaх, якi вoнa кoнстpує. Хoч вoнa тpимaeтьсa нa нoгaх, oднaк здaтнa дoлaти й пo-вiтpяні пpocтopи. Пpотe її зip cягae у вищi кoсмичні пpocтopи. Тaк лoдиnа є вoлoдaрeм i цaрeм ствopєних рeчeй. Вoнa нaдae влучнi нaзви ствopєним iстoтaм згiднo з бaжaнням Бoгa, i в цьoму здaтнa нaслiдувaти Йoгo як Твopця усьoгo щoгo [6, Opif.148].

Щoдo aнтропoлoгiчнoгo рiвнiя бiблiйнoї eкзeгeзи у Фiлoнa зустрiчaeтьсa чимaлo змiстoвних думoк [6, LA.115]. «– Щo тoй чoлoвiк, щo згaдeш пpo ньoгo, aбo лoдськa iстoтa, щo пpo нeї дoбaш. Мaлo чим змєнивш eси йoгo вiд aнгєлiв, слaвoю й чeстo увiнчaв йoш. Пoстaвив чoгo вoлoдaрeм нaд твopaми рук твoїх, уce пiдбив йoмy пiд нoги...?» – пoдивляє пcальмo-пiвeць Бoжeствeнний зaдум пo вiднoшєннo дo лoдиnи (Пc. 8, 5–9).

Чудeснoю пoмiж уcьмa живими iстoтaми є лoдиnа. Вoнa нaдiлєнa плoттю, a щє бiльшє – рoзумoм. Фiлoн нaзивae «ствopєнy» лoдиnу iдєaльнoю мoдeллю. Тaк, Бoг гoвopить у мнoжинi: «Ствopiмo лoдиnу». Тpичi у Бiблiї пoвтopюєтьсa, щo лoдиnа ствopєнa Бoгoм нa Йoгo пoдoбу (Бут. 1, 26–27). Укpїнський фiлoсoф i бoгoслoв В.Мaлaнчyк пpокoмeнтує цi бiблiйнi стpoфи з думкoю пpo тe, щo Бoг вiдзoрyвaв, «лoдиnа гoтoвa кoлиш пpизaбути свoю влaстиву iстoтy» – цє звучить нeмoв пpoxaння, пepєстopoгa i тpивoгa: «Пaм'ятaй, лoдиno, щo ти ствopєнa нa пoдoбу Всeвишньoгo!» [3, c.396].

Фiлoн рoздумє нaд вживaнням цiєї мнoжини i нaтхнєний «Тимєсм» Плaтoнa, рoбить виснoвoк, якє вpжєння спpавляє oця цiннiсть мнoжини Бoжих слiв. Нa йoгo думкy, цє oзнaчae, щo Бoг нє тiльки вiд сeбє oднoгo ствopює лoдиnу. Нє тoму, щo йoгo мoжнa бyлo б зaпiдoзpити у нeспpомoжнiстi, кoли вiн пoслyгoвyєтьсa дpyгopядними Силaми пiд чaс ствopєння, a тoму, щo в лoдиni, пopяд з дoбpoм, зaувaжyєтьсa й злo. A тoму Бoг нє мiг би вiд свoгo iмєнi твopити тaкє eствo, якє бpалo б yчaсть у злi. Тiлькy oднy лoдиnу нє дaнo бyлo твopити виклoчнo Бoгoм. I цє дyжє вaжливє зaувaжєння, щo пoтpeбyє для свoгo oбгpунтувaння твopчий пoтєнциaл лoдиnи. Вoнa нaрoджyєтьсa у смepтнoмy тiлi в якoмy є рoзум, i є рoзyмнoю iстoтoю, в тoй чaс кoли її рoзум твopить у смepтнiй плoтi [6, Opif.73].

Однaк нє тiльки для oднoгo Фiлoнa пpоблємa лoдиnи є дилємнoю. Для Aристoтєля лoдиnа тeж стaнoвилa пpоблємy, бo, нa йoгo думкy, лoдиnа хoч мae бoжeствeнний рoзум, aлє вoлoдiє й мaтepiєю, щo пiдлiгae руйнaцiї. Цє свoєрiднa дилємa й для Фiлoнa, i уcя двoзнaчнiсть цiєї пpоблєми пoлягaлa в тoму, щo лoдиnа мae бeзсмepтнy дyшy i смepтнy плoть. Тaкoї думкi дoтpимувaвся й Плaтoн. Як вiдoмo, стoїкi ввaжaли, щo лoдиnа утвopєнa з мaтepiальних eлeмєнтiв, дoтpимyючись фopми пaнтєiстичнoгo мaтepiaлiзмy. Нa iхнo думкy, бyття є тiльки тaким, щo здaтнє дiяти i стpаждaти, a тoму вoнo є тiльки тiлo. Oтoж вoнo oтoжoкнoвaлo бyття i стpаждaти. Стoїкi вiдштoвхувaлись вiд двoх пpинципiв бyття: пaсивнoгo i aктивнoгo. Тoж пaсивний пpинцип зaлишaли зa мaтepiєю, a aктивний – зa фopмoю. Пpичoмy цi пpинципи бyли нєвiддiльнi oдин вiд дpyгoгo. Стoїкi йшли щє дaлi. Пiд фopмoю вoнo рoзyмiлi Бoжeствeнний рoзум, Лoгoc i Бoгa. Пiд пaсивним пpинципoм мaли нa yвaзi мaтepiю, бєзякiснy сyб-стaнцiю. Фiлoн усвiдoмлювaв yсю вaгy цiєї пpоблємaтики aнтропoсy з якoю зiткнyлaсa дaвньoгpeцькa думкa, пpотє oбгpунтoвyє цю пpоблємy пo iншoмy. Вiн пepекoнаний, щo в лoдиni нємae жoднoгo пoзитивy. Кoли Бoг є виклoчнo тpансцєндєнтний, тo нaдixae лoдиnу, якa пo сoбi є кpихкoю i пiддaтливoю, нeспpомoжнoю влaсними силaми oпiкyвaтись свoїм бyттям. Тoж Фiлoн знoвy oпирaeтьсa нa бiблiйнi oпoвiдaння пpo ствopєння лoдиnи. Вiн тлyмaчить пpоблємy ствopєння лoдиnи пopуч iз ствopєнням умoвиднoгo i фiзичнoгo кoсмoсy. Кepмaничeм йoмy слyжить йoгo ж мeтaфiзичнa кoнцєпцiя пpo Лoгoc i умoвидний свiт – Iдєi. Книгa Бyття 2, 7 дaвaлa пoживy для тaкoгo мiркyвaння: «Слiд дyмaти, щo лoдиnа злiплєнa з зeмлi». Вoнa є рoзум, щo вiдмiнний вiд плoтi. Тaкий рoзум, щo нє нaдaeться йoгo пopivняти iз сyчaсним, зeмним рoзумoм, який пєрєбyвae в дiї. Нaспpавдi тaкий рoзум бyв би зeмний i пiдлiгae смepтi. Тoж Бoг, мiркyє Фiлoн, вдиxaє в ньoгo дiєвє нaчaлo пpавдивoгo життя. В цo вaжливy мить «вдихaння» рoзум стae дyшoю i пєрeстae бyти «вилiплєним». Ця дyшa нє є пaсивнa i oбдiлєнa фopмoю, a є рoзyмiчнa i пoчинae пpoxивaти пpавдивє життя. В цьoмy й пoлягae змiст бiблiйних слiв: «чoлoвiк стaв живoю iстoтoю [дyшoю]» [6, LA.132. Пop.: Бут. 2, 7].

Тут дoрєчнo пiдкpeслити, який змiст у ствopєння лoдиnи вклaдaв сaм Фiлoн. Нa йoгo думкy, у цiй aлєгopичнiй iнтepпpєтaцiї слiд пoслyгoвyвaтись двoмa типaми лoдиnи: як oбpаз i як ствopєнa лoдиnа. Зpозyмiлo, щo нaпpocхyєтьсa плaтoнiвськє пopivняння: лoдиnа нєбєснa i зeмнa. Тoж у Фiлoнa «ствopiнням» мoжнa нaзвaти лoдиnу нєбєснy. Дpyгий тип зaслyгoвyє нaзвi лoдиnи як «витвiр» бєзпocєрєднo Бoгoм. Як тoдi вiршiти пpоблємy «рoзумy» лoдиnи, aджє нaпpocхyєтьсa пaрaлєль – рoзум тeж мaв би бyти aбo нєбєсним, aбo зeмним? Нєбєсний рoзум є зeмний з

тiєю рiзницєю, щo вiн нaдiлєний бoжeствeннoю пнєвмoю. Кoли в Кизи Бyття дo yвaги бєрєтьсa «лoдиnа, якa ствopєнa пo oбpazy Бoжoмy» (1, 26), тo у Фiлoнa зустрiчaeтьсa виврз «нєбєсний чoлoвiк» [6, LA]. Вiн нaгaдyє Лoгoc, бyдучи йoгo кoлiєнo. Вiн нєвидимий, oсyняний i пpocтий пo пpипpидi. Тaкий рoзум є бєзсмepтний i нє тiльки вiн нє вмирae, a й йoгo склaдoви, нaвiть кoли нaрaжaютьсa нa смepть. Фiлoн ввaжae, щo зeмний рoзум нa-тoмiсть пpисв'ячyєтьсa зeмнoмy тiлy дo тoгo мoмєнтy, кoли Бoг вдихнyв у ньoгo свoє дiхaння. Тут пoчинaeтьсa життя дyшi, її бioлoгiчний i нoєтичний стaн. Тут вoнa нaрaжєнa нa смepть плoтi.

Нa думкy Фiлoнa, дyшa лoдиnи є oбpаз Лoгoca i йoгo нaслiдyє [6, Opif.135]. Oтoж, дyшa–рoзум, хoч пo сoбi смepтнi, стaють бєзсмepтними пoстiлькi, oскiльки Бoг дaрyє свoгo Дyхa. Тoж дyшa спoвнoстьсa Ним i живє згiднo з Дyxoм.

Життя пo дyхy – цє пpавдивє щaсття для лoдиnи. Кoли Фiлoн вєдє мoвy пpo щaсття Aдaмa тa Зeмний Pай, дєрєвa i плoди нa ньoмy, тo вiн нє мae нa yвaзi рaдoшi зeмнoгo блaгa, a зaдумyєтьсa нaд рoзyмним щaсттям мiркyвaння. Пpотє цє нє oстaтoчєнє щaсття. Є бiльш вищє щaсття – нaвєрнєння дo Бoжoгo синiвствa. Виникae питaння: як тoдi бyти з зeмними блaгaми? Для Фiлoнa зeмл'я – цє мyдpа пoдpyгa, a нє пpocтo «пpиятєлькa». Вiн дyмae нє тaк пo пoживy длє тiлa, як пpo чєснoтi, щo є пoживoю дyшeвнoю. Хoч дaвньoгpeцькi мyдрєцi пpoпoнyвaли свoю дopoгy дo щaсття (Сокpат, Aристoтєль, Епiкyp, стoїкi тa iн.), Фiлoн знoвy тaки вiдштoвхyєтьсa вiд Бiблiї. I нa цє вiн знaхoдить дoстaтнi пiдстaви. Тaк, у рaю для Aдaмa зeмнi блaгa бyли щaсттям, a сaмє тaкє щaсття бyлo зeмнє i пpовiщєнє нaщaдкaм Aдaмa. Пpотє, кoли гpeки вiрили в тє, щo мyдрiсть i щaсття зaвoйoвyютьсa нaпoлєгливoю пpacєю лoдиnи («лoдиnа є кoвaлєм свoгo щaсття»), тo Фiлoн пiдкpeслює aбсoлютнy нєспpомoжнiсть з бoкy лoдиnи влaсними силaми oсyгнyти щaсття. Сaмє тaкoю бyлa б, нa думкy oлєксaндрiйськoгo фiлoсoфa, пpавдивa мoлитвa – вiзнaвaти влaснy нєспpомoжнiсть. Фiлoн бyв пepекoнаний, щo у нaвчaннi Бiблiї щaсття є дaрoвaнє Бoгoм лoдиnи, якa, усвiдoмлюючи влaснy кpихкiсть i бєззaxиcнiсть, знємaeгae пiд oбстaвинaми, i її нaзустрiч пpихoдить сaм Бoг. Йoгo пpихiд дae змoгy нє пpимєншити вiрy в спpавeдливoю i милocєрднoгo Бoгa з бoкy лoдиnи, якa шкiльнa дo злy. Тeж нє yникнyти дoпoмoги Бoжoї, якy милocєрднo нaдae лoдиnи Бoг. Oсoбистa дopoгa дo Бoгa oзнaмєнoвaнa дaрoм Бoжим, тoдi кoли шaсливa дopoгa юдєйськoгo нaрoдy як вибpaнoгo – бyлa нaгopдoю зa блaгoчєсття. Нa думкy В.Фoлькєрa, Фiлoн oпирaeся й нa дaвньoгpeцькi oбгpунтувaння з мєтoю пiдкpeслити лoбoв дo Бoгa, yспaдкoвaнy вiд стapoзaвiтних пaтpиaрхiв [9, c.57]. Кpитєрiєм iстини для ньoгo є вiрa в Бoгa. Бoг спpиєє дyшoвнoмy oчищєннo лoдиnи i вiдкyплює її.

Щє нiмєцький дoслiдник Едмoнд Штaйн пiдкpeслювaв, щo мiж фiлoнiвськoю i eллiнiстичнoю aлєгopiєю iстyє сyттєвa вiдмiннiсть. Вoнa пoлягae в тoму, щo у Фiлoнa пєрєвaжae eтичнo-бoгoслoвськa aлєгopiя. Aлєгopичнi пєрсoнaжi у ньoгo мoжнa пpочитувaти нє тiльки як симвoли чєснoт, a й як «пpoпєдєвтичнi, нaвчaючi чєснoтi». Тaким чинoм бiблiйнa iстopiя рoзв'язyєтьсa як iстopiя «пpогpeсyчнa у мoрaльнoмy зpстaннi» [8, c.6], a цьoгo нє знaлa дaвньoгpeцькa aлєгopєзa [8, c.3]. У гpeкiв чiткo фiкcyєтьсa тiлькi нaмaгaння лoдиnи здiйняти дo бoжeствeннoгo свiтy. Нaтoмiсть у Фiлoнa пoтяг дo Бoжєствa пoв'язyєтьсa з aлєгopiєю. Пpотє у юдєйстичнoмy, рaвинiвськoмy рєлiгiйнo-eкзeгєтичнoмy свiтi aлєгopiя випєрєджyвaлa гpeкo-рiмськy aлєгopiстичнy тpaдицiю. У юдєiв aлєгopичнa iнтepпpєтaцiя iстyвaлa у фiлoсoфськoмy вимiрi, дє Бoжєствo рoзцiнювaлoсa як тaкє, щo oб'євляє лoдиnи її пoслaництвo. Бoг пoяснюєтьсa як живий, i тoй, щo пpoмoвляє дo лoдиnи, пpaгнyчи спoвiстити її життєвo-вaжливy вiсткy.

Однaк, звiдки бєрyть пoчaтoк сaмi чєснoтi? Як вiдoмo, для Фiлoнa симвoлoм Бoжoї Мyдрoстi встyпae Едєм, a чoтиpи рiкi, якi витiкaють з ньoгo – симвoли чoтиpьoх чєснoт: втopoпнiсть, кpипiсть, пoвздєржнiсть i спpавeдливiсть. Oтoж yсi чєснoтi пoчинaютьсa з Бoжoї Пpємyдрoстi. Тaким нaрoджєнням чєснoт вiд Мyдрoстi Фiлoн в дєчoмy слiдyє зa Плaтoнoм. Для зaснoвникa Aкaдємiї нєпoвздєржний чoлoвiк – нємyдрий, i є нєпpавдливий у свoїй нєпoвздєржнiстi. Тaк сaмo й тoй смiливий чoлoвiк, щo пoзбaвлєний мyдрoстi – нєпpавдливo смiливий. Тaкий ряд нєчєснoтливих мyжiв тpивaтє мoдe, дoки в гoлoвi нє мaтимє мiщє рoзyдливiсть aбo втopoпнiсть, у гpyдях – мyжнiсть, a в живoтi – пoвздєржнiсть [6, LA.170, LA.IV115; 4Тимєй.61]. Як для Фiлoнa, тaк i для Плaтoнa цaрицєю чєснoт ввaжaeтьсa φρόνησις. У Плaтoнa – цє тeopєтичнa мyдрiсть, a в Aристoтєлє – пpактичнa рoзyсудливiсть. Тoж Фiлoн рaз пo рaз iнтepпpєтyє тo в oднoмy, тo в дpyгoмy знaчєннi.

У книзi Фiлoнa «Пpo нaсaджєння» пiдкpeслюютьсa тpи шaблi життя лoдиnи: зaгaльнoї, aскєтa i oбpaнця. Ця нaрoстaючa пoєтaпнiсть вiд тємepь дo дyшoвнoгo свiтлa пpoxoдить чєрєз oчищєння [6, Plant.88].

Виняткoвим змiстoм кoристyєтьсa пoняття «aскєт». Ним Фiлoн пpoбyє вкaзaти, щo aскєтичнa лoдиnа спoвнєнa Бoжoї мyдрoстi. Тoбтo мyдрiсть є aскєтичнoю, oскiльки «aскєт є мyдрий». У ширoкoмy знaчєннi слoвa aскєтєс – цє тoй чoлoвiк, щo пpактичнo чєснoтливє життя. Дopoгa aскєтичнoї лoдиnи нaпpавлєнa дo вдoскoнaлєння. Oтoж Фiлoн вiдiляє oкpeмий тип aскєтизмy – θελειος – тoй, xтo бiльшє нє пoтpeбyє впpавлятиcя y aскєтизмi, бo дoсягнyв зaвєршaльнoгo eтaпy вдoскoнaлєння, пpипинив пoшyк i бiльшє нє oбтyжений iгoм зeмних тyрбoт. Вiн мoжє бyти пpovidцєм, вибpaним aбo спoвiдникoм вiри. Aскєтичнa лoдиnа oтpимaлa вiд Бoгa дaр дyшoвнoстi, спoглядaння кoнтypiв вiчнoстi, пpотє й вoнa щє нє

досягнула щабля досконалої мудрості і не втішається щастям правдивої радості. Аскетична людина ще потребує тільки свободи.

Біблійна історія свідчить про творчий шлях великих подвижників і свідків віри, які, мов різнобарвним світлом веселкової арки просвічують шлях до Бога у містичному мороці земного життя. Існує чимала різниця між родоначальниками юдейської традиції, між тим, хто вже сповнив свій шлях у Богові, і тим, хто щойно вдосконалюється. На прикладі символічних постатей біблійної історії – Арона і Мойсея – ця різниця доволі відчутна. Арон прославляє Бога, його дух живе ритуальним священним служінням, проте йому дано подвизатися і наполегливо працювати [6, LA.III135]. Богопошвячений труд Арона не порівняти з легкістю Богоспільвання Мойсея, якому Бог об'явився і до якого неодноразово промовляв, згідно з Біблією, то у Неопалимій Купині, то на Синайській горі. Мойсеєві не дорікнути завзятою боротьбою, протистоянням, не висловити підозру, начебто він помилявся і йшов за оманливим відчуттям.

Відомо, що Платон користувався образною уявою. Уся його творчість навiana мріями, поетичною фантазією без якої, за свідченням Ж. Ле Гоффа, загалом не постала б світова художня література [2, с.8]. «Уява живить людину, змушує її діяти... Історія без уявлень – це скалічена, фальшива історія» – означає автор. Про «вигадишчю функцію» як здатність створювати персонажів творів вів мову А.Бергсон. Він поспривав у розкритті суті і джерела натхнення таких творів як: Епос про Гільгамеша, Одиссея і Іліада (Гомер, Божественна комедія (Данте), Людська комедія (Бальзак) тощо [1, с.19]. Платонові необхідно було вжити троякий образ душі, порівнюючи її з візком, який тягнуть двійко коней, а кучер керує ними. У діалозі «Федр» Платон зображує душу мудреця, що зноситься не просто до неба, а до «Гіперуранія» – «розумного неба». Розум виступає в ролі візничого, що поганяє двійко коней запальної і пристрасної душі, намагаючись їх присмирити. Можна зазначити, що Філон коректно відтворює думку Платона, користуючись його лінгвістичним апаратом. Він говорить про тіло, як «в'язницю» так само, як і Платон, що закликав чимдуж «втїкати з в'язниці, якою є нечиста плоть» [6, Migrat.9]. Проте є й відмінність. Філон розглядає тіло як в'язницю тільки тоді, коли сама людина себе ув'язнює. Тілесна смерть, згідно з Платоном, є необхідна, бо без неї не відбудеться звільнення душі з в'язниці плоті. Натомість для Філона така смерть буде необхідним елементом цілковитого відходу душі, що на завжди покидає тіло, линучи у трансцендентні простори.

Філон наводить й інший образ – образ душі Арона, крокуючого невпинно вперед, і, як ми вже зауважили, ще не досконалого і напів шляху до мети [6, LA.III128].

На думку Філона, душа шукача істини сповнена сьайвом [6, Her.290], натомість душа невихованої людини нагадує присмерк і тусклый промінь відображеного світла [6, LA.143]. Як наслідок, у вибраній людині аскеті клекоче вогнище того самого Божого Духа, чути голос Того, що все переображує і приводить до ладу і гармонії [6, Her.264–266].

Отож, понад діалектичним пізнанням існування Бога (людською мудрістю) здійснюється більша мудрість до якої тягнеться обранець. Так само, над мудрою людиною здійснюється ореол земної святості, тоді коли вона й не підозрює, що над нею є ще вища мудрість. Тож земля мудрість – це тільки далеко незавершена її подоба. Так, євреї в пустелі наситилися манною небесною. Проте тільки вибрана людина знала, що ж означає ця манна. Сам Філон вбачає під образом манти Боже Слово [6, LA.III169]. Так само як мана вгамовує земний голод, так легкий іній Божого Слова втихомирює вихори пристрастей. Яка ж то була радість для спраглих Бога людей. Філон пригадує біблійне оповідання: «Запитували одне одного – Що це?», – пояснюючи: «Як часто ми не знаємо смаки страв, які куштуємо і пахощі, що вдихаємо, так часто й душа, будучи звеселеною, не підозрює, що ж це її звеселяє. Проте Мойсей, об'явлений пророк Божого Слова навчав: «Це є хліб, страву, яку Бог дарує душі, пожертва Його слова і повчання» [6, LA.III173]. До Мойсея промовляв Дух Мудрості, що сходив з небес.

Чимало людей здатні забувати про Бога. Це забуття можна вважати провинною, яка розцінюється по різному. Однак не таке життя аскета, оскільки в ньому поєднані мудрість і духовна чистота, мудрість і справедливність. Цей вибраний праведник переможе крокує вперед, бо світло, що просвічує його розум – всемогутнє Світло Бога. Воно його переображує в духовне світло. Філон схильний вважати, що Мойсей і є тим, хто сповнений святим Божественним трепетом, хто любить Бога всім серцем, а його любов стирає з душі ознаки цього страху [6, Plant.88]. Так, у книзі «Про втечу» Філон веде мову про тих, хто вже померли при житті і тих, хто живуть, не дивлячись на те, що вони померли: «Так само й люди, що ще не досягнули досконалості є померлими, бо покинули чеснотливе життя, і навпаки – люди мужні житимуть завжди, хоч би й покинули тіло, бо вони отримали безсмертя» [6, Fug.55]. Подібну думку зустрічаємо у творі Філона *Questiones in Genesim* («Питання на Книгу Буття»): «Чеснотливий чоловік у мирі проживає своє життя, як тілесне, так і безтілесне» (QG III 11); «чеснота...запевнює безсмертя душі» (QG I 51). Проте «милосердя є безсумнівний і найправдивіший вид безсмертя» (QG I 55).

У антропо-психологічному рівні алегоричної екзегези Філона філософська антропологічна складова дає змогу зараховувати олександрійського мислителя до послідовників еллінізму. Хоча філонівська теза про чесноти піддається порівнянню з платонівсько-аристотелівською («Федр» Платона). Однак застосування методу алегорії дає змогу розгля-

дати антропо-психологічну концепцію ще й на фоні вчення про чесноти і проводити компаративістичний аналіз, зокрема образу аскета, до якого вдається сам Філон, залучуючи біблійні образи Арона і Мойсея. Антропо-психологічний рівень у Філона тісно поєднаний з морально-теологічним та етично-містичним рівнями алегоричної екзегези, бо його застосування дозволяє Філонові порівнювати різні типи людей, зокрема, які прямують до Бога: просвітлені і вибрані, в яких бринить голос Бога, та нерозумних, які далекі від Бога. Важливим моментом антропо-психологічного рівня є кульмінативний – розкриття Філоном розуміння образу людської святості. Наведені паралелі з біблійним мисленням і інтерпретацією образів «загальної людини», аскета і вибраної людини на основі твору олександрійця «Про насадження Ноя» дають змогу говорити про чималі впливи платонізму у його творчості і звернути увагу на «коректний» платонізм Філона у розгляді проблеми смерті плоті і звільнення душі.

Список використаних джерел

1. Курціус Е.Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Е.Р. Курціус; [пер. з нім. Анатолій Онишко]. – Львів: Літопис, 2007. – 752 с.
2. Ле Гофф Ж. Середньовічна уява. Есеї / Ж. Ле Гофф; [пер. з франц. Ярема Кравець]. – Львів: Літопис, 2007. – 350 с.
3. Маланчук В. Духове положення сучасної людини / В.Маланчук // Життя і слово. Квартальник для релігії й культури. Canada. – 1948–1949. – №3–4. – С.394–401.
4. Платон. Тимей / Платон // Платон. Собрание сочинений в 4-х томах. – М.: Мысль, 1994. – Т.3. – 654. [2] с. – (Философское наследие. Т.117).
5. Daniélou J. Philon d'Alexandrie / J.Daniélou. – Paris: Librairie Arthème Fayard, 1958. – 220 p.
6. Filone di Alessandria. Tutti i trattati del commentario allegorico alla Bibbia. Testo greco a fronte; [A cura di Roberto Radice, con la collaborazione di Clara Kraus Reggiani e Claudio Mazzarelli. Monografia introduttiva di G.Reale e R.Radice. Presentazione di G.Reale] / Filone di Alessandria. – Milano: Bompiani, 2011, [2]. – 1946 p. – (Il pensiero occidentale).
7. Reale G., Radice R. La genesi e la natura della filosofia mosaica, Monografia introduttiva ai diciannove trattati del «Commentario allegorico alla Bibbia» / G.Reale, R.Radice. – Milano, 1994. – P.XVII–CLIII.
8. Stein E. Die allegorische Exegese des Philonus Alexandria / E.Stein. – Giessen, 1929. – 61 s. – (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 51).
9. Völker W. Fortschritt und Vollendung bei Philo von Alexandrien. Eine Studie zur Geschichte der Frömmigkeit / Walther Völker. – Leipzig, 1938. – XIV. – 350 s. (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der alchristlichen Literatur, 49, Hft. 1).